

19.1.2018

EOAK/2398/2017

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Minna Verronen

TARKASTUS: ESKOON SOSIAALIPALVELUJEN KUNTAYHTYMÄ

Tarkastuspöytäkirja

Tarkastuskohde: Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä
Laitoshoidon yksiköt Tuulentupa ja Neliapila

Tarkastusajankohta: 5.4.2017

Osallistujat: **Oikeusasiamiehen kansliasta:**
Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Minna Verronen
Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen
Esittelijä Riikka Jackson
Notaari Kaisu Lehtikangas
Ulkopuolinen asiantuntija, vs. ylilääkäri Jarmo Körkkö

Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymästä:

Kuntayhtymän johtaja - - -
Vammaispalvelujen johtaja - - -
Osastonhoitaja - - - (Tuulentupa)
Osastonhoitaja - - - (Neliapila)

1 YLEISTÄ TARKASTUKSEN TOIMITTAMISESTA

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä tehtävässä oikeusasiamies tekee tarkastuksia paikkoihin, joissa pidetään vapautensa menettäneitä henkilöitä, kuten esimerkiksi erilaisiin laitoksiin, hoitopaikkoihin tai asumisyksiköihin. Tarkastukset voivat olla ennalta ilmoitettavia tai ennalta ilmoittamattomia ja niitä voidaan tehdä viikonpäivästä ja vuorokauden ajasta riippumatta. Oikeusasiamies voi käyttää apunaan asiantuntijoita hoitaessaan kansallisen valvontaelimen tehtävää.

Tarkastuksen toimittamiseksi oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä toimipaikan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti vapautensa menettäneiden henkilöiden ja toimipaikan henkilökunnan sekä muiden sellaisten henkilöiden kanssa, jotka voivat antaa tarkastuksen kannalta merkityksellisiä tietoja. Kansallisen valvontaelimen tehtäviä hoitaessaan oikeusasiamiehellä ja kanslian virkamiehellä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaisilta ja toimipaikkojen ylläpitäjiltä tehtävän hoitamiseksi tarpeelliset tiedot. Tarkastukselle kutsutulla asiantuntijalla on samat toimivaltuudet (Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 b §, 11 c § ja 11 g).

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (CRPD) ratifioinnin myötä (10.6.2016) eduskunnan oikeusasiamiehestä on tullut osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityi-

sesti huomiota muun muassa toimitilojen esteettömyyteen sekä vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallistumisen mahdollisuuksiin.

Oikeusasiamiehen kanslian erityisenä tarkastusteemana vuonna 2017 on tehokkaat oikeus-suojakeinot. Tämän vuoksi tarkastuksella kiinnitettiin erityisesti huomiota siihen, millä tavalla asukkaat ja heidän läheisensä voivat käyttää asiakkaille kuuluvia oikeussuojakeinoja kuten muistutusta ja kantelua sekä säännönmukaisia valituskeinoja (valitusta).

2 TARKASTUKSEN KULKU

Tarkastuksesta oli sovittu Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymän kanssa etukäteen. Laitoshoidon yksiköiden tarkastus oli osa laajempaa Eskoon sosiaalipalvelujen eri yksiköiden tarkastusta ja sen suorittivat edellä mainitut virkamiehet ja ulkopuolinen asiantuntija oikeusasiamies Petri Jääskeläisen määräyksestä. Tarkastus laitosisyksiköissä kesti noin puolitoista tuntia.

Tarkastuksen jälkeen havainnot esiteltiin oikeusasiamiehelle, jonka kannanotot käyvät ilmi jäljempänä. Pöytäkirjan luonnos on lähetetty vammaispalvelujen johtajalle kommentoitavaksi ennen havaintojen esittelyä oikeusasiamiehelle.

3 TARKASTUKSEN KOHDE JA HAVAINNOT

3.1 Yleistä

Eskoon alueelle on rakennettu uusia rakennuksia, mutta laitoshoidon yksiköt sijaitsevat vanhoissa reilusti yli kymmenen vuotta sitten saneeratuissa rakennuksissa. Laitoshoidon määrää on suunniteltu vähennettävän niin, että ainoana laitoshoidonyksikkönä olisi lasten ja nuorten yksikkö Pikkupihlaja vuonna 2020.

Tarkastuksen tarkoituksena oli selvittää vuoden 2016 kesäkuussa voimaan tulleiden uusien kehitysvammalain säännöksiä soveltamista Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymässä. Tarkastuksella kiinnitettiin huomiota vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen erityisesti seuraavissa yhteyksissä:

- 1) Rajoitustoimenpiteiden käyttö
- 2) Hoitokäytännöt ja asiakirjamerkinnot sekä muut kirjaukset
- 3) Asiakkaiden oikeus tarpeen mukaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin
- 4) Käytössä olevat tilat ja asumisolosuhteet.

Tarkastetuissa laitoshoidon yksiköissä ei ollut tarkastushetkellä asiakkaita tahdosta riippumattomassa erityishuollossa.

Tarkastajien yleinen vaikutelma oli tarkastuskäynnin aikana, että laitoshoidon yksiköiden ilma- piiri oli rauhallinen ja että osastoilla annettava hoito on hyvää. Tarkastuksen aikana ei tullut esille väkivallan uhkaa. Keskusteluissa välittyi pyrkimys rajoitustoimenpiteiden vähentämiseen. Tätä vahvisti myös asiakkaan omaisen kertoma tarkastuksella. Omainen kertoi pitävänä henkilö-kuntaa rohkeana ja ammattitaitoisena heidän pyrkiessä vähentämään rajoitustoimenpiteitä. Toisaalta hän ilmoitti olevansa huolissaan rajoitustoimenpiteiden vähentämisen vaikutuksesta lapsensa turvallisuuteen.

3.2

Saadut asiakirjat

Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä toimitti eduskunnan oikeusasiamiehelle ennen tarkastusta seuraavat asiakirjat:

- yksiköiden toimintaa kuvaavat perustiedot
- yksiköiden asukkaat, syntymäajat ja sijoittajakunnat
- pakon käyttöä ja rajoitustoimenpiteitä koskevat ohjeet
- selvitys käytetyistä rajoitustoimenpiteistä (kustakin yksiköstä kymmenen viimeisintä päätöstä sekä toteutuneiden rajoitustoimenpiteiden lukumäärät 2017)
- asiakkaiden henkilökohtaiset itsemääräämisoikeussuunnitelmat
- lääkepoikkeamat ja väkivaltailmoitukset 1-2/2017
- omavalvontasuunnitelmat ja palotarkastuspöytäkirja

Tarkastuksella saatiin lisäksi tiettyjen tarkastuksella valittujen asiakkaiden päivittäishuomiot kahden viikon ajalta.

3.3 Tuulentupa

Palvelumuoto

Tuulentupa on kehitysvammaisten asiakkaiden mielenterveydellisiin ja käyttäytymisen haasteisiin erikoistunut laitosasumisen osasto. Osasto tarjoaa yksilöllisiä, asiakkaan tarpeista lähteviä tutkimus- ja kuntoutusjaksoja sekä pitkäaikaista laitoshoittoa. Osastolla on neljä yksikköä. Osastojaksoon sisältyy kokonaisvaltainen elämäntilanteen, toimintakyvyn ja tuen tarpeen arviointi. Toiminnassa korostuvat asiakkaan yksilöllisyyden huomioiminen, asiakaslähtöisyys, turvallisuus ja päivittäisten toimintojen harjoittelu. Toiminnassa tuetaan jokaisen asiakkaan omia taitoja sekä omaa päätöksentekoa tarjoamalla valinnan mahdollisuuksia arjessa.

Mielenterveysyksikkö ja joustavan palvelun yksikkö tarjoavat yksilöllisen, asiakkaan tarpeista lähtevän tutkimus- tai kuntoutusjakson valvotussa ja turvallisessa ympäristössä erityistä tukea tarvitsevalle nuorelle tai aikuiselle. Asiakkaalla voi olla esimerkiksi mielenterveydellisiä tai käyttäytymisen haasteita. Yksikön moniammatillinen työryhmä osallistuu jakson suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin yhdessä Eskoon asiantuntijapalveluiden kanssa. Palveluun sisältyy kiinteä yhteistyö asiakkaan lähiverkoston kanssa.

Tuulentuvan Tuisku- ja Pyörre-yksiköt tarjoavat pitkäaikaista laitoshoittoa aikuisille kehitysvammaisille asiakkaille, joilla on suuri ohjauksen ja tuen tarve arjen elämässä. Asiakkaan elämäntilannetta arvioidaan moniammatillisessa työryhmässä kokonaisvaltaisesti ja yksiköt toimivat yhteistyössä asiakkaan perheen ja tukihenkilöstön kanssa. Yksiköissä tuetaan asukkaan omia taitoja ja omaa päätöksentekoa.

Henkilökunta

Yksikössä on osastonhoitaja, kolme sairaanhoitaja, kolme sosiaaliohjaajaa ja 19 hoitajaa. Yksikössä työskentelee arkisin aamuvuorossa kuusi työntekijää sekä sairaanhoitaja, sosiaaliohjaaja ja osastonhoitaja. Iltavuorossa (klo 10–18, 12–20 ja 13–21) on kahdeksan työntekijää. Viikonloppuna aamuvuorossa on kuusi työntekijää ja iltavuorossa kuusi työntekijää. Yövuorossa on kaksi työntekijää. Tarkastuksella saadun tiedon mukaan henkilökunnan työvuorot suunnitellaan asiakkaiden tarpeiden mukaan.

Osaston henkilökunta on osallistunut Avekki -väkivallan ennaltaehkäisyyn ja hallinnan toimintamalli -koulutukseen. Lisäksi henkilökunta on koulutettu yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun vuodesta 2012 lähtien. Itsemääräämisoikeutta koskeviin koulutuksiin (IMO-koulutus) on lisäksi jokainen työntekijä osallistunut.

Asiakkaat

Tuulentuvalla on yhdeksän lyhytaikaista ja kymmenen pitkäaikaista asiakaspaikkaa. Jokaisella asiakkaalla on yksikössä oma huone, jossa mahdollisuus yksityisyyteen. Pitkäaikaisasiakkailla on huoneessaan omat kalusteet ja tavarat.

Selvityksen mukaan omahoitaja ja muu henkilöstö tuntee asiakkaan elämänhistoriaa sekä toiveita omannäköisen elämän suhteen. Asiakkaan itsemääräämisoikeutta tuetaan antamalla valinnanmahdollisuuksia arjessa, esimerkiksi ruokailuun, vaatetukseen, ulkoiluun ja muuhun vapaa-ajantoimintaan liittyen. Asiakasta kannustetaan omien mielipiteiden esille tuomiseen ja mahdollisuuksien mukaan asiakas on aktiivisena osallistujana itseään koskevassa päätöksenteossa. Tuettu päätöksenteko on käytössä osastolla.

Tuulentuvalla on tavoitteena ottaa käyttöön asiakaspalautekysely vuonna 2017. Kyselyn tulosten perusteella mietitään kehittämiskohteet.

Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymän nettisivuilla on palautelomake asiakkaiden käytössä.

Kirjaaminen

Tuulentuvassa kirjataan asiakkaiden yksilöllisiin hoitosuunnitelmiin tavoitteita liikkumisesta, hyvinvoinnista ja toimintakyvystä. Jokaisella asiakkaalla on henkilökohtainen päiväohjelma, joka sisältää liikkumiseen, hyvinvointiin, toimintakykyyn ja mielekkääseen vapaa-ajanviettoon liittyviä asioita asiakkaan yksilöllisen tarpeen ja tahdon mukaan.

Asiakkaiden yksilöllisen hoitosuunnitelman tavoitteiden sekä henkilökohtaisen päiväohjelman toteutumista seurataan päivittäin ja kirjataan ylös. Myös toteutumattomista asioista tehdään kirjaus. Tavoitteiden toteutumista seurataan ja arvioidaan myös työryhmien palaverissa sekä tehdään tarvittavia muutoksia toimintakäytäntöihin.

Itsemääräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteet

Asumissolujen ulko-ovet ovat lukossa, mutta asiakashuoneiden ovet eivät ole lukossa. Yksikön yleisissä tiloissa tai asiakashuoneissa ei ole kameravalvontaa.

Asiakkaille on tehty kehitysvammalain edellyttämiä päätöksiä rajoittavan välineen tai asusteen toistuvasta käytöstä päivittäisissä toiminnoissa (42 k §), valvotusta liikkumisesta (42 m §), aineiden ja esineiden haltuunotosta (42 g §), rajoittavien välineiden tai asusteiden toistuvasta käytöstä vakavissa vaaratilanteissa (42 l §), välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta (42 j §). Lisäksi rajoitustoimenpiteinä on ollut käytössä lyhytaikaista erillään pitämistä (enintään kaksi tuntia).

Jokaiselle asiakkaalle on selvityksen mukaan tehty henkilösuunnitelma ja tässä yhteydessä on mietitty sitä, millaista elämä olisi ilman rajoitustoimenpiteitä ja miten voidaan vahvistaa itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta.

Asiakkailla ei ole käytössä turva- tai kutsulaitteita.

Vammaispalvelujen johtajan - - - mukaan vanhoista rutiineista toiminnoissa on pyritty eroon ja laitoshoidossa työvuorot suunnitellaan asiakkaiden tarpeiden mukaisesti. Yksiköissä mietitään jatkuvasti luovasti uusia keinoja, miten voitaisiin välttää asiakkaiden rajoittamista toimimalla toisin. Tämän kehittämistyön tuloksena esimerkiksi erään asiakkaan kohdalla pystyttiin lopettamaan sitominen 1.10.2016 lukien, vaikka hän oli ollut aiemmin sidottuna joka yö. Luonnollisesti kehittämistyöhön ovat erityisesti vaikuttanut kehitysvammalakiin 10.6.2016 voimaan tulleet muutokset.

Tarkastuksella keskusteltiin erään asiakkaan kohdalla toteutettavista rajoitustoimenpiteistä. Kyseisellä asiakkaalla oli huoneessaan varsin pelkistetty sisustus, huoneen ovi oli metallilla vahvistettu ja wc:n pytty oli teräksinen. Huoneen sänky oli pultattu kiinni lattiaan ja patterin edessä oli kalterimainen suoja. Verhot olivat ikkunoiden välissä, taulut peltisiä ja useammalla ruuvilla seinässä. Huoneen ikkuna ulos oli turvalasia. Asiakkaalla oli taipumusta syödä sopimattomia asioita ja täten vaarantaa oman terveytensä. Hän ulkoili itsenäisesti aidatulla takapihalla.

Asiakkaan huoneen ovi oli lukittu öisin (kehitysvammalain 42 m §), koska täten voitiin varmistaa asiakkaan oma ja toisen turvallisuus yöaikaan. Asiakkaan huoneen ovi lukitaan toisinaan päivisin, koska päivittäisiin huomioihin tehdyn kirjauksen mukaan asiakas tarvitsi autistisen erityispiirteensä vuoksi omia rauhallisia hetkiä huoneessaan päivän aikana. Selvityksen mukaan työntekijöillä oli jatkuva kuuloyhteys häneen oven ollessa lukittuna ja päivällä ovi avataan, jos asiakas niin haluaa. Jos asiakas käyttäytyi terveydelle tai turvallisuudelle vaarallisesti, tehdään hänen kohdallaan ratkaisu lyhytaikaisesta erillään pitämisestä (kehitysvammalain 42 i §), jolloin hänellä ei ollut mahdollisuutta päästä pois erillään pitämiseen käytettävästä huoneesta.

Kirjauksista ilmeni, että asiakkaan erityishuoltoa toteutetaan päivisin ensisijaisesti ilman rajoitustoimenpiteitä. Tämä onnistui muun muassa siten, että henkilökunta huomioi omaa ja muiden asiakkaiden ja asiakkaan omaa ulkoista olemusta, kuten vaatetusta (vaatteissa ei tule olla erikoisia yksityiskohtia, ei silmälasia, koruja, hiuslenkkejä tms.). Hoitotyön lehdessä todettiin, että ”jos asiakasta vaivaa jokin asia ja hän tämän ilmaisee, vaihdetaan vaatetusta toiseen tai otetaan koru pois”. Asiakkaan kanssa oli aina kaksi hoitajaa läsnä, kun hän on yhteisissä tiloissa, lenkillä, tapahtumissa jne.

Asiakkaan päivittäisistä huomioista ajalta 23.3.2017–4.4.2017 ilmeni, että hänellä oli ollut öisin ovi lukittuna useana yönä noin kaksitoista tuntia (hieman alle tai yli kaksitoista tuntia).

Kehitysvammalain 42 m §:n 2 momentin mukaan henkilön oman huoneen ovi voidaan lukita yöksi korkeintaan kahdeksan tunnin ajaksi, kuitenkin niin, että henkilöllä on mahdollisuus tarvittaessa poistua huoneesta saatettuna.

Kehitysvammalain 42 e §:ssä on säädetty rajoitustoimenpiteiden käytön arvioinnista ja vähentämisestä. Toimintayksikön on tietyissä tilanteissa arvioitava, esimerkiksi silloin kun muussa kuin tahdosta riippumattomassa erityishuollossa olevan henkilön erityishuollossa on käytetty toistuvasti ja pitkäaikaisesti valvottua liikumista (kehitysvammalain 42 m §), täytyvätkö henkilön kohdalla 32 §:n 1 momentissa tarkoitetut edellytykset henkilön määräämiselle tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon, ja saatettava kysymys tarvittaessa 32 §:n 4 momentissa tarkoitetun sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen arvioitavaksi.

Turvahuone

Tuulentuvassa oli käytössä erillinen turvahuone, mutta sen käyttö oli ollut tarkastuksella saadun tiedon mukaan vähäistä. Turvahuoneesta ei ollut suoraan pääsyä wc:hen, mitä pidettiin epäkohtana.

Selvityksen mukaan ainoastaan yksi asiakas oli ollut turvahuoneessa helmikuussa alle puoli tuntia. Muita asiakkaita ei ollut turvahuoneessa 1.1.2017–28.2.2017 välisenä aikana.

Tilat

Tuulentuvan toiminta jakaantuu neljään asumissoluun. Asiakkailla on omat huoneet, mutta kaikissa huoneissa ei ole omaa wc:tä. Kylpyhuone ja sauna sekä keittiö, ruokailu- ja olohuone-tilat ovat solun asiakkaille yhteiset. Osastolla on fysioakustinen tuoli yhteiseen käyttöön.

Pitkäaikaisasukkaat kalustavat ja sisustavat huoneensa haluamallaan tavaroilla, tilapäisasukkaiden huoneet on kalustettu valmiiksi. Asukkaiden läheiset voivat vierailla osastolla.

Tuulentupa oli esteetön liikkumisen apuvälineitä käyttävälle.

Eskoon siivouskeskuksen laitoshuoltajat vastaavat osaston tilojen siivouksesta päivittäin.

Yksikön ilmoitustaululla oli nähtävillä sosiaaliamiehen yhteystiedot ja tehtävät.

Turvallisuus

Tuulentuvalla on käytössä yksikön sisäinen hälytysjärjestelmä. Henkilökunnalla on työvuorossa mukanaan hälytysnappi, jolla voi tarvittaessa hälyttää lisähenkilöstöä paikalle toisista soluista.

Sosiaalipalvelujen kuntayhtymässä on laadittu asiakasväkivallan hallinnan toimintamalli, joka sisältää työpaikkaväkivallan ehkäisyyn tähtäävät toimenpiteet, työntekijän juridiset oikeudet ja vastuut, väkivallan kohteeksi joutuneen työntekijän auttamisen periaatteet, vartijatoiminnan, väkivaltatilanteiden ilmoitus- ja seurantamenetelmän ohjeistuksen sekä toimintaohjeita väkivaltatilanteiden varalle. Työntekijä täyttää työtapaturman sattua tapaturmailmoituksen ja ilmoittaa asian työterveyshuoltoon.

Kuntayhtymässä on määritelty poikkeamaksi tilanne, jolloin ei ole toimittu olemassa olevien ohjeiden, suunnitelmien tai sopimusten mukaisesti. Henkilökunta ilmoittaa havaitsemansa epäkohdat, laatupoikkeamat ja riskit esimiehelle ja/tai taholle, joka auttaa kyseisessä asiassa (esim. huoltokeskus). Poikkeamailmoituksia ovat seuraavat: Läheltä piti -tilanne, lääkityspoikkeama, poikkeama, väkivaltailmoitus ja ilmoitus pistos- ja veritapaturmasta.

Tuulentuvassa oli ajalla 1.1.–28.2.2017 ilmoitettu lääkityspoikkeamia 10 tapahtumaa (mm. yhdessä tapauksessa asiakas ei ollut suostunut ottamaan lääkettä ja tapauksia, joissa lääke oli jäänyt antamatta). Muita poikkeamia oli ollut viisi tapahtumaa. Yhtenä ilmoituksena oli se, että asiakkaan päiväohjelmassa oli tapahtunut poikkeama, koska henkilökuntaa ei ollut paikalla riittävästi. Tapahtuneen johdosta henkilökuntaa oli muistutettu huomioimaan työntekijöiden

liikkuvuus ja joustavuus, avunanto ja -pyytäminen asumissolujen välillä vaihtelevien tilanteiden mukaan. Lisäksi yksi poikkeamailmoitus koski sitä, että lääkekaapin ovi oli jäänyt lukitsematta. Tapahtuneen johdosta oli muistutettu henkilökuntaa huolellisuudesta.

Väkivaltailmoituksia oli ollut yhteensä 49 tapahtumaa 1.1.–28.2.2017 välisenä aikana. Henkilökuntaan kohdistuvia oli 12 (kirjauksissa oli kuvattu seuraavia tapahtumia: heitetty tavaroilla, yritetty purra, lyödä, potkittu, syljetty, käyty päälle, käyty hiuksiin kiinni ja huitaistu). Toiseen asiakkaaseen kohdistuvia oli 7 tapahtumaa (lyöminen, potkiminen, tönäisy, tavaroilla heittäminen), asiakkaaseen itseensä kohdistuvia oli 7 kertaa (itsensä pureminen, lyöminen, kynsien irrottaminen). Materiaaliin kohdistuvia tapahtumia oli 23 tapahtumaa: repiminen, rikkominen, tavaroiden tai huonekalujen paiskominen.

3.4 Neliapila

Palvelumuoto

Neliapila tarjoaa pitkäaikaista laitoshoidtoa ikääntyville kehitysvammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat toisen henkilön tukea ja apua ympärivuorokautisesti.

Osasto jakautuu neljään tupaan, joissa kussakin on 4–6 asiakasta. Asiakaspaikkoja on yhteensä 20.

Henkilökunta

Yksikössä on osastonhoitaja, sairaanhoitaja, kolme sosiaaliohjaajaa ja 18 hoitajaa sekä ryhmäavustaja.

Yksikössä työskentelee arkisin aamuvuorossa 8–9 hoitajaa (sairaanhoitaja myös usein), osastonhoitaja ja 3 sosiaaliohjaajaa. Iltavuorossa on 6–7 hoitajaa ja yövuorossa 1–2 hoitajaa. Osastolla työskentelee aamuvuorossa lisäksi 2 laitoshuoltajaa.

Neliapilassa on käytössä osaston sisäinen hälytysjärjestelmä. Henkilökunnalla on työvuorossa mukanaan hälytysnappi, jolla voi tarvittaessa hälyttää lisähenkilöstöä paikalle toisista tuvista aamu- ja iltavuoron aikana. Yöaikaan hälytykset menevät suoraan Turvatiimin päivystäjän puhelimeen. Vartijat käyvät joka yö tarkastuskierroksella Eskoon alueella ja heihin voi tarvittaessa ottaa yhteyttä.

Yksikössä työskennellään yksin ainoastaan yöllä. Yövuorossa työskentelevät ainoastaan sosiaali- tai terveysalan koulutuksen saaneet henkilöt.

Asiakkaat

Asiakkaat osallistuvat päivittäin talon järjestämiin ryhmiin ja tapahtumiin. Sosiaaliohjaajat järjestävät toimintaa yhdessä muun henkilökunnan kanssa. Toiminta voi olla isolle ryhmälle suunnattua tai yksilöohjausta.

Lähtökohtaisesti kaikilla asiakkailla on oma huone, mutta yhdessä huoneessa asui kaksi asiakasta. Tilat olivat esteettömät liikkumisen apuvälineitä käyttävälle. Neliapilassa ei ollut turva-huonetta.

Havaittuna puutteena oli, että kahden hengen huoneessa ei ollut yksityisyyden suojaa.

Saadun selvityksen mukaan jokaisella asiakkaalla on omahoitaja, joka huolehtii hänen henkilökohtaisista tarpeistaan. Hoidossa korostuu toimintakyvyn ylläpito sekä kuntouttava ja ohjauksellinen toiminta. Neliapilassa järjestetään asiakkaille viriketoimintaa sekä yksilö- ja ryhmäohjausta. Asiakkaat voivat osallistua päivätoimintaryhmiin, retkille ja muihin yhteisiin tilaisuuksiin. Asiakkailla on saadun selvityksen mukaan mahdollisuus tehdä useita päivittäisiä valintoja liittyen pukeutumiseen, ruokailuun, ulkoiluun ja harrastuksiin.

Kaikille asiakkaille on tehty itsemääräämisoikeutta tukeva henkilökohtainen suunnitelma yhteistyössä asiakkaan ja hänen lähihenkilönsä kanssa. Jokaiselle asiakkaalle on tehty myös toimintakyvyn arviointi.

Asiakkaan palvelutarpeen arviointi ja palvelusuunnitelma tehdään yhdessä kotikaupungin vammaispalvelujen henkilöstön kanssa. Palvelusuunnitelmapalaverissa on mukana asiakas ja hänen läheisensä. Asiakkaan osallisuus varmistetaan käyttämällä yksilöllisiä kommunikaatiomenetelmiä ja tuettua päätöksentekoa.

Itsemääräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteet

Rajoitustoimenpidepäätöksiä on tehty asiakkaille, jotka eivät kykene tekemään huolenpitoaan koskevia ratkaisuja eivätkä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia. Rajoitustoimenpiteen käyttämisestä on pidetty välttämättömänä asiakkaan terveyden suojelemiseksi eivätkä muut keinot ole tilanteeseen riittäviä.

Päätöksiä tehtäessä on otettu huomioon lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntijoiden arviot. Päätöksiin on kirjattu, että asiantuntijat seuraavat ja arvioivat rajoitustoimenpiteen toteuttamista asiakastietojärjestelmän kirjauksista sekä lääkirinkierrolla ja tukitiimissä.

Asukkaille on tehty päätöksiä rajoittavan välineen tai asusteen käyttö päivittäisissä toiminnoissa, säännönmukaista ja pitkäkestoista (42 k §), 2) valvotusta liikkumisesta (42 m §), aineiden ja esineiden haltuunotto (42 g § 2 mom), rajoittavien välineiden tai asusteiden toistuvasta käytöstä vakavissa vaaratilanteissa (42 l §).

Viranhaltijapäätöksissä ei ollut kirjattu sitä, kuinka pitkän ajan rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan kerrallaan enintään käyttää.

Kehitysvammalain 42 l §:n 4 momentin mukaan vakavissa vaaratilanteissa käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä koskevaan päätökseen on kirjattava selkeästi, kuinka pitkän ajan rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan kerrallaan enintään käyttää ja mikseivät muut keinot ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä.

Lääkehoito

Tarkastukseen osallistunut ulkopuolinen asiantuntija kävi läpi kaikkien Neliapilan asiakkaiden lääkitykset eikä hänellä ollut huomautettavaa asiakkaiden lääkityksestä.

Turvallisuus

Neliapilassa väkivaltailmoituksia oli ollut yhteensä 59 tapahtumaa ajalla 1.1.–28.2.2017. Ilmoitusten mukaan asiakas oli vahingoittanut itseään (15 tapahtumaa), väkivalta oli kohdistunut henkilökuntaan (24 tapahtumaa), väkivalta kohdistunut toiseen asukkaaseen (5 tapahtumaa), väkivalta kohdistunut materiaaliin (10 tapahtumaa) ja lisäksi oli ollut sanallista väkivaltaa (5 tapahtumaa).

Lääkityspoiikkeamia tai läheltä piti-tapahtumia ei ollut laisinkaan Neliapilassa 1.1.–28.2.2017 välisenä aikana.

3.5 Muut asiat

Neliapilan ja Tuulentuvan sosiaalihuollon omavalvontasuunnitelmissa todettiin, että epäasialliseen kohteluun puututaan kuntayhtymän toimintamallin mukaan (omavalvontasuunnitelman kohta 5.5). Omavalvontasuunnitelmista ei ilmennyt suoraan menettelytapaa näissä tilanteissa.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 48 §:n mukaan sosiaalihuollon henkilöstöön kuuluvan henkilön on ilmoitettava viipymättä toiminnasta vastaavalle henkilölle, jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa. Kunnan ja yksityisen palveluntuottajan on tiedotettava henkilöstölleen ilmoitusvelvollisuudesta ja sen käyttöön liittyvistä asioista. Ilmoitusvelvollisuuden toteuttamista koskevat menettelyohjeet on sisällytettävä sosiaalihuoltolain 47 §:ssä tarkoitettuun omavalvontasuunnitelmaan.

5 KANNANOTOT

Tarkastuksen havainnot esiteltiin oikeusasiamies Petri Jääskeläiselle.

Oikeusasiamies esitti havaintojen johdosta seuraavat kannanotot (yhteenveto):

Oikeusasiamies kiinnitti huomiota siihen, että vakavissa vaaratilanteissa käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä koskevaan päätökseen on kirjattava selkeästi, kuinka pitkän ajan rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan kerrallaan enintään käyttää ja mikseivät muut keinot ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä (kohta 3.4).

Kehitysvammalain 42 m §:n 2 momentissa on säädetty valvotusta liikkumisesta. Oikeusasiamies korosti, että säännös mahdollistaa henkilön oman huoneen lukitsemisen yksi korkeintaan kahdeksan tunnin ajaksi (kohta 3.3).

Kehitysvammalain 42 e §:ssä on säädetty rajoitustoimenpiteiden käytön arvioinnista ja vähentämisestä. Oikeusasiamies korostaa, että toimintayksikön on tietyissä tilanteissa arvioitava, esimerkiksi silloin kun muussa kuin tahdosta riippumattomassa erityishuollossa olevan henkilön erityishuollossa on käytetty toistuvasti ja pitkäaikaisesti valvottua liikkumista (42 m §) tai poistumisen estämistä (42 n §) , täytyvätkö henkilön kohdalla 32 §:n 1 momentissa tarkoitetut edellytykset henkilön määräämiselle tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon, ja saatettava kysymys tarvittaessa 32 §:n 4 momentissa tarkoitetun sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen arvioitavaksi. Pidempikestoista poistumisen estämistä voidaan käyttää vain tahdosta riippumattomassa erityishuollossa olevan henkilön kohdalla (kohta 3.3).

Oikeusasiamies korosti, että omavalvontasuunnitelmasta täytyisi käydä ilmi menettelyohjeet siitä, miten sosiaalihuollon henkilöstön tulisi menetellä, jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa.

Oikeusasiamies kiinnitti huomiota yksityisyyden suojan puutteeseen kahden hengen huoneessa (kohta 3.4).

Tarkastuspöytäkirja lähetetään edellä ilmenevässä tarkoituksessa Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymälle.

Muihin toimenpiteisiin tarkastus ei antanut aihetta.

Tästä pöytäkirjasta lähetetään jäljennös tiedoksi myös Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirastolle.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Minna Verronen
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri